

Bódi Stefánia

A halálbüntetés nemzetközi története és megítélése – érvek és ellenérvek

A legszigorúbb büntetésnek a halálbüntetés számít az államok életében. A halálbüntetés pártfogói azzal érvelnek, hogy elrettentő hatása van e büntetési nemnek, költségtakarékos, igazságos és arányos büntetés jónéhány cselekmény esetében. Ellenzői ezzel szemben azt mondják, hogy a tévedés végzetes lehet, nem visszafordítható a büntetés, diszkriminatív, nincs elrettentő hatása jobban, mint az életfogytig tartó szabadságvesztésnek, költséges és ellentétes az emberi jogokkal.

A halálbüntetés történeti áttekintése, a végrehajtási módok

A halálbüntetés az egyik legrégebbi történelmi múltra visszatekintő büntetés, amelynek jogosságáról, hatékonyságáról a mai napig éles vita folyik szerte a világon.¹ Olyan érvekről van szó, amelyek évszázadok óta lényegében változatlanok.

A halálbüntetés pártfogói szerint bűn büntetlenül nem maradhat, az élet elvételeért halál jár, tehát ez az igazságos és arányos büntetés. Úgy gondolják továbbá, az állam büntető hatalma minden korban kiterjedt az élet elvétele, és a halálbüntetés elrettentő, visszatartó hatású büntetés. Véglegesen megátolja a további bűnismétlést. Azokkal szemben, akikkel alkalmazni kívánják, illetve akikkel szemben eddig is alkalmazták az államok – a diktatúrák önkényes jogalkalmazását kivéve – nyilvánvaló, hogy nem volt más megoldás csak az élet elvétele. Megjavulásuk nem volt várható semmilyen eszközzel sem. Egyetértés abban a kérdésben sincs, hogy alkalmazása esetén milyen cselekményeknél lenne célszerű a halálbüntetés. Teljesen egyértelműnek csupán az emberölés számít, ezen túlmenően azonban komoly vita van a kérdésben. Bűnhődjön például így egy drog-dealer is, aki sok ezer fiatal testi és lelki épségét tette tönkre illetve közvetett módon életét oltotta ki? Ha ezt a kérdést feltennénk a lakosság körében igen eltérő válaszokat kapnánk. Nem feltétlenül antihumánus büntetés továbbá, mert sok múlik a kivégzés végrehajtásán is, amely-

1 A halálbüntetés nemzetközi történetének feldolgozásához forrásul használtam Lewis Lyons: A büntetés története című művét, Magyar Könyvklub Rt., 2005. Budapest, illetve Nagy Ferenc–Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része című művét, Korona kiadó, 1998. Budapest.

nek számtalan formája lehet. Egyesek szerint kifejezetten humánus büntetési nem, ha az életfogytig tartó szabadságvesztéssel hasonlítjuk össze.

Korábbi korokban a büntetés nyilvános végrehajtásához ragaszkodtak, ezzel a kezdetleges, primitív gondolattal még a felvilágosult Beccaria is egyetértett. Az erősen antiszociális bűnözők eltartása nem érdeke a társadalomnak sem.² A statisztikák azt mutatják, hogy ha van halálbüntetés, körülbelül nyolccal kevesebb ártatlan ember hal meg havonta – ez egy néhány évvel ezelőtti külföldi statisztika eredménye – akkor nem logikus az az érvelés, hogy nem szabad megölni senkit, mert ezzel ítéünk halálra havonta nyolc ártatlan embert.³ A legnagyobb probléma természetesen az ítélet visszafordíthatatlansága tévedés esetén, de a praktikus elmék még így is azt mondják, hogy ha nyolc ember hal meg ártatlanul, mert nincs halálbüntetés, vagy egy – tévedés miatt – ártatlanul, még mindig az utóbbi esetben jártunk jól. Természetesen nem ilyen egyszerű a valóságban a kérdés, de azzal szembe kell néznünk, hogy minden halálbüntetést nélkülöző jogrendszer tökéletességébe vetett hit illúzió, így a magyar jogrendszer tökéletessége is.

A hazai Alkotmánybíróság halálbüntetést eltörlő elhíresült határozatában⁴ megállapítja, hogy nem szabad életeket jogilag másként kezelni. Nincs az életre méltóbb és méltatlanabb. Az egyenlő méltóság miatt egyaránt sérthetetlen a nyomorék ember és a szörnyeteg bűnöző élete és méltósága is. Az emberi méltóságban mindenki osztozik, aki embernek született, függetlenül attól, hogy mennyit valószínűleg meg emberi mivoltából és miért csak annyit. Ebből következően nemcsak a halálban egyenlő mindenki: hanem a jog révén az életek is egyenlőek, hangzik el az Alkotmánybíróság határozatában. Az élethez való jog tehát nem függ erkölcsi elemektől, derül ki az Alkotmánybíróság álláspontjából.

A halálbüntetés ellenzői ezzel szemben azt mondják, az életet csak Isten veheti el, nincs módjában az államnak, a társadalomnak egy másik ember élete felett ítélni. Antihumánusnak tartják, kétkednek elrettentő hatásában,⁵ továbbá összeegyeztethetetlennek vélik a modern büntetőjogi elvekkel és a nemzetközi tendenciákkal. Jogállam nem akasztat, mondja a hazai Alkotmánybíróság a halálbüntetést eltörlő elhíresült határozatában. A halálbüntetés alkotmányellenes, mivel önkényes büntetés és sérti az emberi méltóságot. A halálbüntetéssel az elkövető megjavítása

2 A halálbüntetés költségtakarékos mivoltáról szóló elmélet, egyesek szerint különösen rosszul hangzik pl. Németországban, vagyis egy olyan országban, ahol egykor szellemi fogyatékos embereket is megölték, hogy ápolásuk költségeit megtakarítsák. In: Dr. Olaf Hohmann: Darf ein Staat töten? – Überlegungen anläßlich der Aktualität der Todesstrafe? Jura, Juristische Ausbildung, 22. Jahrgang, 6. 2000.[Ölhet-e az állam? Gondolatok a halálbüntetés apropóján] S. 289–290.

3 A halálbüntetésről-eVilág-halmaz.hu-2007. jan. 2.

4 23/1990. (X.31.)AB határozat

5 Paul Johann Anselm von Feuerbach azt mondja pszichológiai kényszer elméletében, hogy a potenciális bűnöző lelkében a motívumok harca dúl, vagyis a bűnözés irányába ható és a visszatartó motívumok harca. A büntető rendelkezéseket úgy kell kialakítani, hogy azok az ingadozó ember pszichéjében kellemetlen érzéseket keltsenek, ily módon pszichikai kényszert gyakorolva a tett tiltása érdekében. In: Dr. Olaf Hohmann: i.m. S.289. Természetesen egyetérthetünk abban is, hogy a bűnelkövetőknek csak egy része közelít olyan átgondoltsággal tettehez, hogy valamiféle elrettentés számára elérhető legyen. Elrettentő hatása többek között azért nincs az esetek nagy részében, mert a halálbüntetéssel fenyegetett cselekmények – emberölések – egy részét indulatból követik el.

kizárt. Azt is hozzáfűzik, hogy tévedés esetén jóvátehető hiba történik, hiszen a büntetés nem visszafordítható. A magyar Alkotmány 54.§(1) bekezdése rögzíti, hogy minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.⁶

Az Alkotmánybíróság többször hangsúlyozta, hogy az emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot, együtt értelmezendő és minden mást megelőző legnagyobb érték. Az emberi méltóság és az emberi élet, a jog számára tulajdonképpen sérthetetlen, vagyis az emberi lényeg a jog számára transzcendens. Van az embernek egy legbenső lényege, amely a jog által érinthetetlen, ez különbözteti meg az embert a jogi személyektől, ennél fogva az ember nem válhat pusztán eszközzé vagy tárggyá a jog számára. Az élethez és az emberi méltósághoz való jog elvételével minden más jog is megszűnik létezni – utalt rá az Alkotmánybíróság. Megengedett viszont jogszerűen a halál okozása jogos védelmi helyzetben vagy végszükségben. Jogos védelem esetén jogtalan támadás ér, a bűnüldöző szervek nincsenek jelen. Ilyenkor megengedett a támadó életének kioltása, pillanatokra ugyanis visszatér a természeti állapot, amikor életek versengenek egymással. A jog nem a halál okozását pártfogolja, nem az élettől való megfosztás jogszerűségét ismeri el, hanem a támadás jogtalanságára helyezi a hangsúlyt, épp ezért nem írhatja elő, hogy a támadást túrni vagyunk kötelesek, ezzel ugyanis a megtámadott élete felett rendelkezne, hangzik az AB határozatához fűzött indokolásban Sólyom László megfogalmazásában. Végszükségben más a helyzet, ott valamilyen közveszély fenyeget.

Valamennyi lényeges nemzetközi emberi jogi egyezmény tartalmazza az élethez való jogot, így az ENSZ keretében született 1966-os Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és az Európa Tanács 1950-ben született Római Egyezménye is. Senkit sem lehet életétől önkényesen megfosztani. Az Európa Parlamentnek is van e tárgyban egy Nyilatkozata, amely 1989. április 12-én született.

„A halálbüntetés kialakulása az osztályokra szakadt társadalom kialakulásához ... köthető. A rabszolgának, a robotoló jobbágnak se szabadsága, se vagyontárgya, se becsülete. A testi büntetésen kívül egy módon fenyegethető: élete elvételével. Ilyen módon vált mindennapossá a halálbüntetés alkalmazása.” – állapítja meg Mezey Barna.⁷

A héber jogban is széles körben elterjedt volt a halálbüntetés. Halál járt a gyilkosságért, a szidalmazásért vagy az emberrablásért. Az ókori görögök is ismerték, náluk a hazaárulókat sújtotta halálbüntetés. Az ókori Rómában alkalmazták boszorkányságért, méregkeverés vagy hamis eskü miatt. A kivégzési módok is nagyon változatosak voltak a rómaiaknál. Míg a zsidók főleg a megkövezést alkalmazták, addig az ókori Rómában a keresztre feszítést, a lefejezést, a vadállatok elé vetést, az elégetést és a halálra verést is ismerték.

A későbbiekben, a feudális államban az egyház vette kezébe a szent inkvizíció eszközeként a halálbüntetést. Vitatkoztak ugyan róla, hogy mindez összeegyeztethető-e a könyörületesség gondolatával, de mivel a halálbüntetés szerepelt az Őtesta-

6 1949. évi XX. törvény

7 Kabódi Csaba–Lőrincz József–Mezey Barna: i.m. 51. o.

mentumban is, a katolikus egyház, majd később a protestáns is elfogadta. Az egyház a legkegyetlenebb végrehajtási módokat alkalmazta.⁸ Ennek alapján különböztetjük meg egyébként a közönséges és a minősített halálbüntetést. A minősített halálbüntetésre természetesen már az ókorban is volt példa, hiszen nem tekinthetjük közönséges kivégzési módnak a vadállatok általi széttépést vagy a keresztre feszítést sem.

A középkorban az égetés válik általánossá, az eretnekeket és a boszorkányokat mintegy 500 éven át megégették. A XI. és a XVIII. század között legalább 200 000 ember lelte halálát máglyán Európában. Az eretnekeket a római, majd a spanyol inkvizíció égette el, Angliában égették a protestánsokat és a katolikusokat is, a boszorkányokat pedig Európa-szerte üldözték. A kivégzés előtt gyakran megkínózták az áldozatokat. Az egyik legvéresebb a spanyol inkvizíció volt, amelynek célja az volt, hogy megtisztítsa Spanyolországot és kiűzze a katolicizmus ellenségeit. A bűnösöket nyilvánosan, ünnepség keretei közt égették el, amely az autodafé – hitből származó cselekedet – nevet kapta. Az első autodafét 1480-ban Sevillában tartották. Hosszú, látványos eseménynek számítottak a kivégzések, igazi színjátékok voltak, amelyeken összecsendült a nép, általában ünnepnapokon tartották őket. Önmagában az a tény, hogy ezeken az eseményeken rendszeresen nagyszámú zsebtolvajlást követtek el, bizonyította egyesek szerint, hogy a halálbüntetésnek nincs elrettentő hatása. Az utolsó autodafét 1790-ben rendezték. A bűnösség megállapítására szolgáltak az olyan kezdetleges bizonyítási módok, mint a vízpróba, az ördög jegyének viselése, tehát bizonyos bőrelváltozások keresése az áldozatokon. Az eseményeket az egyház nemhogy csillapította volna, gyakran fokozta is, hiszen a Pápa 1484-ben kiadott egy Bullát, amelyben megerősítette a boszorkányság létezését, és ezzel soha nem látott üldözést indított el Európa-szerte. Angliában az utolsó boszorkányégetésre 1684-ben került sor, Németországban pedig körülbelül 100 évvel később.⁹ A középkor központosított államhatalma sem tudta azonban felszámolni a magánbosszút teljesen, az immunitási jogok és a megosztottság keretei között továbbélt a magán-igazságszolgáltatás.

A középkori Európa büntetési rendszerén az első áttörést majd a humanizmus eszmerendszere okozza. A világ fokozatosan kitér, kezdetét veszi a reformáció, a nagy földrajzi felfedezések sora, megindul a gazdasági fellendülés, Európa pedig végérvényesen két részre szakad. Az abszolútista állam is folytatta azonban a kegyetlenkedést, az állam megerősítése, központosítása és hatalma érdekében. A legkülönbözőbb kínzásokat alkalmazó büntetés-végrehajtási rendszert ezért szokás a rettenet színházának is nevezni.

A továbbiakban a végrehajtás változatos módjai és eszközei szerinti csoportosításban tekintem át a halálbüntetés történetét:

A keresztre feszítést alkalmazták a fóníciaiak, a görögök, a perzsák, az egyiptomiak, és a rómaiak. Az áldozatot a tenyerén és a lábfejen keresztül a keresztfához szögezték és odakötötték, míg lassan kiszervenedett. Olykor a haldoklás napokig is

8 Bár ismerte és alkalmazta az egyház az asylumot – menedékjogot - is, ami az egyház másik arca volt, vagyis a menedéket nyújtó, megbocsátó egyházé.

9 Lewis Lyons: i.m.161. o.

eltartott. A halál beállta után otthagyták még az áldozatokat intő példaként a többi ember számára. Az ókorban elsősorban a rabszolgák számára fenntartott büntetési nem volt.

Hasonlóan érdekes a *guillotine* – lefejezés - története. A szerkezetet Dr. Joseph Guillotine alkotta, alkalmazása általánosan elterjedt a francia forradalomban. Bár meglehetősen kegyetlen büntetési nemnek tűnik, rendkívül gyors volt, az áldozat nem szenvedett. Így végezték ki XVI. Lajost is, akinek kivégzésekor a nép a Köztársaság életésébe kezdett. A lefejezés egyébként korábbi korokban főleg bárd által vagy pallossal történt. A kivégzés általában térdelő helyzetben történt, míg a bárd általi kivégzésnél a fejet egy tönkre kellett hajtani.

Az *akasztás* ezzel szemben Angliában volt igen népszerű, már az V. századtól ismerték. A *kerékbetörés* Németországban és Franciaországban volt kedvelt kivégzési mód a középkorban vallási bűncselekményeknél. Az áldozatot egy kerék küllőihez szíjazták és vasrúddal verték, majd a kereket függőleges állásba mozdították. A kivégzés többféleképpen variálható volt, például úgy, hogy a kereket tűz fölé tartották.

A felsorolt kivégzési módok kivétel nélkül nyilvánosak, lármás tömeg gyűrűjében zajló események voltak, gyakran a kivégzőhelyhez vezető menet is nyilvános volt. A franciáknál még 1922-ben is volt nyilvános kivégzés, guillotine-nal, amikor is egy nőket gyilkoló sorozatgyilkos kivégzésére került nyilvánosan sor. A modern korban ezt követően a *villamosság*, az *akasztás*, a *méreginjekció* vagy a *golyó általi halál* okozás terjedt el. Az újkori kivégzési módok közül az *áramütés* igen elterjedt, ezt először az Egyesült Államokban 1890-ben, New Yorkban alkalmazták egy feleséggyilkos megölésére. Napjainkban is létezik még, de visszaszorulóban van. Az áldozatot egy fából készült székhez szíjazták, majd elektródát erősítenek rá. Az áldozat legtöbbször azonnal életét veszti. Az USA-ban ezt követően fokozatosan teret hódított a *méreginjekció*, 1977 óta alkalmazzák, és többféle szert vegyítenek. Ezzel a módszerrel volt már példa órákig tartó haláltusára is.

A *golyó általi halál* szerte a világon körülbelül hetven országban ismert, napjainkban, talán Kínában a leggyakoribb. 2001-ben mintegy 2500 embert végeztek ki ezzel a módszerrel.¹⁰

A halálbüntetés elleni küzdelem főbb állomásai

Az ókorban és a középkorban amint láthattuk, a halálbüntetés általánosan elterjedt, alkalmazási módját tekintve a legkülönbözőbb kegyetlen végrehajtási formákat alkalmazták. Az emberi életet nem védte a jog ekkoriban, és az nem is volt olyan értékes, mint napjainkban, tekintettel a meglehetősen rövid átlagéletkorra. Az emberek a mindennapokban is tömegesen haltak meg, pusztító járványok, háborúk következtében.

A halálbüntetés ellen elsők között lépett fel Morus Tamás, aki fő művében az *Utópia* című alkotásában (1516) is hangot adott ennek. A halálbüntetés elleni fő küz-

10 Lewis Lyons: i. m. 173. o.

delem a felvilágosodás korában indult meg, amikor sorra jöttek létre az egyes büntetőjogi iskolák, irányzatok, amelyek immár filozófiai síkon is keresték a büntetés célját, értelmét. Tiltakozott e büntetés ellen Voltaire és Montesquieu is. A felvilágosult kor szelleme egyre inkább elfordult az embertelen végrehajtási módoktól, jellemzi a korszakot a különböző büntetőjogi irányzatok harca is. Tulajdonképpen ez az időszak a büntetési elméletek fejlődésének legnagyobb korszaka.

Ekkoriban már ismeretes a társadalmi szerződés tana, mint az uralom alátámasztására szolgáló teória, amelynek értelmében a nép az uralkodóra ruházta jogai egy részét, de vannak bizonyos jogok – így az élethez való jog is – amelyekről nem mondott le. Erről már csak azért sem mondhatott le az egyén, mert a joggal, hogy megölje magát, ő maga sem rendelkezett. Az első kiváló büntetőjogász, tudós, aki ismertségre tett szert *Cesare Beccaria* volt, a klasszikus büntetőjogi iskola képviselője. Fő műve *A bűnökről és büntetésekről* (1764), amelyben a szerző azt írja, hogy a halálbüntetés se nem célszerű, se nem szükséges.¹¹ Beccaria két okból tartotta csupán elfogadhatónak a halálbüntetést: az egyik, amikor a nemzet biztonságára veszélyes elkövetőről van szó, és anarchia idején. Beccaria egyébként azon az állásponton volt, hogy a halálbüntetés nem bír visszatartó erővel, míg a „szabadságától megfosztott ember hosszas és nyomorúságos példája...a legerősebb fék a bűnök ellen.”¹² Beccaria egyébként maradandót alkotott, amikor kifejtette, hogy mind a büntetésnek, mind a bűncselekménynek törvényben rögzítettnek kell lennie, vagyis csak olyan büntetést lehet kiszabni és csak olyan bűncselekményért, amit a törvény előre rögzít. (*Nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* elve) Nézetei közé tartozott továbbá, hogy a büntetés legyen arányos, proporcionális és nyilvános. Ezzel megalapozta a jogállami büntetőjog legalapvetőbb követelményeit. Vele ellentétben a halálbüntetés mellett foglalt állást Lombroso, Liszt vagy Garofalo. Ekkoriban azonban jórészt még hiányoztak a kidolgozott pszichiátriai, szociológiai ismeretek az egyes elméletek alátámasztására, amelyek a későbbiekben, a XIX. század második felében már jelen lesznek.

A korszak meghatározó irányvonalai a szabadságvesztést pártfogoló pozitivisták iskola és az eddigi elméleteket vegyítő ún. közvetítő iskola lesznek. A pozitivisták szemlélet Comte eszmerendszere nyomán haladva a bűncselekményt természetes és társadalmi jelenségnek egyaránt tekinti, fel kívánta használni az antropológia és a szociológia eszközeit is. Megjelenik az elkövető kezelésének és a társadalom védelmének gondolata. A pozitivisták irányzat megelőzte korát több tekintetben, így nem tudott uralomra jutni.

A közvetítő iskola legfőbb képviselője Franz von Liszt volt. Az iskola közel állt a pozitivisták irányzathoz, bár ő maga a rokonságot tagadta. Híres a közvetítő iskola a büntetettek csoportosításáról is. Az elkövetőket négy csoportba sorolta: az első csoportba a normális, nem elmebeteg bűnelkövetők kerültek; a másodikba az elmebeteg, akiket nincs értelme büntetni; a harmadikba a visszaesők tartoznak; a negyedikbe pedig a fiatalokú elkövetők, akiket meg kell próbálni még átnevelni.

11 Cesare Beccaria: *A bűnökről és a büntetésekről*, (Dei delitti e delle pene, Mursia, Milano, 1973), ford. Madarász Imre, Eötvös József Könyvkiadó, 1998. Budapest, 43. o.

12 Cesare Beccaria: i. m. 44. o.

Az irányzat bevezeti az antiszociális személyiség fogalmát és egy dualista szankció-rendszert, amelyben megkülönbözteti egymástól a határozott és határozatlan tartamú büntetéseket.

Ezt követően a XX. században megjelent a büntetőjogi iskolák sorában a társadalomvédelmi irányzat, a *défense sociale*, Gramatica és Marc Ancel vezetésével. Az iskola a bűnelkövetőkkel való bánásmód tekintetében a gyógyítást és a pedagógiai célú nevelést, az emberi jogok tiszteletben tartását, a reszocializációt, és az egyéniesítést, a személyiség adekvát büntetéseket helyezte előtérbe. A bűnözést társadalmi problémának tekintette, ellenezte a halálbüntetést.

Végül elérkeztünk ezt követően a sokat bírált *skandináv gyökerű treatment ideológiához*, vagy másképpen a *kezelési gondolathoz*. Ennek értelmében mindenfajta bűncselekmény elkövetését valamiféle pszichés zavarral magyarázták és a büntetett gyógyításával akartak eredményt elérni. Ez az áramlat a nyitott, félnyitott börtönmodellek meghonosításával a büntetés-végrehajtás addigi, hagyományos modelljének üzent hadat. A treatment ideológia végül is a XX. század második felére, a 70-es években elbukott, mert törekvései ellenére nem csökkent a bűnözés.¹³

A büntetés elmélete elválaszthatatlanul összefonódott Kant és Hegel nevével is. Kant is a megtorlást követeli, amikor azt mondja, hogy számára a büntető törvény kategorikus imperatívusz, azaz az igazságosság minden célszerűséget mérlegelő független parancsa. A büntetés egyetlen értelme a bűn megtorlása. A büntetés tehát ebben az értelemben teljesen elválik társadalmi hatásától. Kant ennek alátámasztásul a híres sziget példát állította: vagyis ha egy polgári társadalom az utolsó tagig meg is szűnne, mert a sziget lakói úgy döntenek, hogy elindulnak minden irányba és szétszóródnak a világban, az utolsó, börtönben tartózkodó gyilkost akkor is ki kellene végezni, hogy mindenki azt a viszonzást kapja, amit tette érdemel. Hegel ezzel szemben azt mondja, hogy a jogsérelem és a szankció között ne egyenlőség, hanem egyenértékűség álljon fenn, de mert gyilkosság esetén az élet elvételéért csak halál járhat, ugyanarra az eredményre jut, mint Kant. A halálbüntetés tehát nem más, mint az igazság parancsa ebben a felfogásban.¹⁴ Fellépett a halálbüntetés ellen még többek között Thomas Jefferson is, aki szerint a halálbüntetést gyilkosság vagy árulás esetére kell korlátozni. Javaslatát elbukott.

Így jutunk el napjainkig a halálbüntetésről és általában a büntetésről szóló vitákban.

Albert Pierrepoint brit hóhér azt írja életrajzi könyvében: ...”Nem hiszem, hogy az általam végrehajtott több száz kivégzésből bármelyik is elrettentésül szolgált volna jövőbeni gyilkosságok ellen. A halálbüntetésnek véleményem szerint nincs semmi haszna, csak a bosszú.”¹⁵ Néhány állam már az 1800-as években e büntetési

13 „A büntetés nem kúra”-hangzott a sokatmondó megfogalmazás N. Morris és G. Hawkins megfogalmazásában.

14 A büntetés gondolata elválaszthatatlanul összefonódott Kant és Hegel nevével is. In: Roderich Martis: Die Funktionen der Todesstrafe – Eine kritische Analyse zur Realität der Todesstrafe in der Gegenwart [A halálbüntetés funkciója – A halálbüntetés jelenkori realitásának kritikai elemzése] Bonn, 1991. Forum Verlag Godesberg, S. 3. és In: Dr. Olaf Hohmann: i. m. S.288.

15 Pierrepoint hóhér volt 1956-os visszavonulásáig. Albert Pierrepoint: Executioner Pierrepoint (Pierrepoint, az ítéletvégrehajtó), Lewis Lyons: i. m. 173. o.

nem megszüntetése mellett döntött, így viszonylag korán szüntette meg a halálbüntetést Hollandia, Románia, San Marino, Michigan állam, Wisconsin, Rhode Island, Portugália és Venezuela. Már ekkoriban is természetesnek számított, hogy fiataloknál halálbüntetést nem hajtanak végre, se elmebetegeken vagy terhes nőknél. Megszüntették a nyilvános végrehajtást és eltörölték a kegyetlen végrehajtási módokat.

Radikális változásokat hoz majd a büntetőjog történetében a XX. századi diktatúrák korszaka is. A fasiszta Németország magáévá tette a megrögzött bűnözők fogalmát, a kegyetlen szankciórendszert; a radikális szovjet-bolsevik ideológia pedig a terrort, a radikális büntetéseket, a statáriumot, a „tettesközpontú” büntetőjogi felfogást. Fenntartották természetesen az osztályalapú megkülönböztetéseket is büntetéstani szempontból, a bűnelkövetők kialakulását a társadalmi környezettel magyarázták. Jellemzi a rendszert, hogy változatos munkatelepeket, lágereket létesítettek az elkövetők egy részének megbüntetésére. Mindkét szélsőséges ideológia szép számmal indított koncepciók perекet is. Jellemzője még a diktatórikus államoknak, hogy eltűntették a rendszernek ellentmondani merészülő tudósokat, megszűntek a tudományos viták.

A diktatúrák leomlását követően a legsúlyosabb büntetés azonban még sokáig jelen lesz az államok életében, így nem egy helyen napjainkban is. A londoni székhelyű Amnesty International szerint 2001-ben 31 országban 3048 elítélte végzetek ki, nagy részüket Kínában, Iránban és az Egyesült Államokban.¹⁶ Megjegyzendő, hogy a halálbüntetés kiszabása és alkalmazása az USA-ban ismét emelkedő tendenciát mutat. Az Egyesült Államokban külön probléma, hogy különösen hosszú idő telik el az ítélelhozatal és a végrehajtás között, akár egy évtized is lehet, ami embertelenül hosszú egy halálra váró ember számára. Kína viszont egymaga több embert végez ki, mint az összes többi állam a világon, ezért is hagyják el többek között annyian az országot.

Az Amnesty International szerint 2004-ben a világ 25 országában összesen 3797 embert végeztek ki, a kivégzések nagy része ez esetben is Kínában, Iránban és az Egyesült Államokban történt.¹⁷

A halálbüntetés alkalmazása napjainkban

Tekintsük át ezt követően, hogy milyen a halálbüntetés támogatottsága napjainkban. Megállapíthatjuk, hogy azokban az államokban magas a halálbüntetést pártfogók aránya, ahol az emberek rossznak érzik a közbiztonságot, ezt állapította meg a Közép-európai Közvéleménykutató Társaság, a CEORG. A felmérést a szervezet a cseh, a magyar, a lengyel és a litván lakosság körében végezte el 2001 novemberében. Litvániában az emberek 76%-a, Lengyelországban 72%, a cseheknél 58%, hazánkban pedig 68% támogatta a halálbüntetést. Megállapították a felmérések során, hogy hazánkban az ellenzők inkább a fiatalabb népesség köréből kerülnek ki, túlnyomórészt értelmiségiek, sokan közülük vallásosak. A római katolikusok (74%) és a refor-

16 Lewis Lyons: i.m. 176. o.

17 Kabódi Csaba–Lőrincz József–Mezey Barna: i.m. 64. o.

mátusok (69%) körében viszont magas a támogatók aránya. Jellemző, hogy a szélsőséges politikai ideológiát vallók is egyetértenek a halálbüntetéssel, legyenek akár a szélsőjobb, vagy a szélsőbal oldalon.¹⁸

Hasonló eredményre jutott az említett országok vizsgálatában a CVVM is, vagyis a prágai Közvélemény-kutató Központ. A halálbüntetés bevezetését eszerint a magyarok 29, a lengyelek 23, a csehek 22, illetve a litvánok 15%-a ellenzi. A határozatlanok száma a cseheknél a legmagasabb, 20%.¹⁹

Oroszországban a törvényhozás Alsóháza, a Duma is pártolja a halálbüntetést és felszólította *Vlagyimir Putyint* a korábbi években a halálbüntetés visszaállítására. Oroszországban 1996-ban az Európa Tanácsbeli tagság miatt rendelték el moratóriumot a halálbüntetés alkalmazására. A határozat előterjesztői a polgárok tömeges igényével indokolták meg javaslatukat.²⁰ *Alekszandr Szolzsenyicin* Nobel-díjas orosz író szerint a terrorizmussal szemben csak halálbüntetéssel lehet védekezni. Az író kifejtette, hogy vannak az államok életében olyan korszakok, amikor megfelelően védekezni csak halálbüntetéssel lehet. Európa, amely a halálbüntetés eltörlését szinte diktálja, soha nem élt meg olyan nehéz időket, olyan válságokat, mint amilyeneket Oroszország él meg.²¹

Örményországban 2003-ban részlegesen eltörölték a halálbüntetést, és csak a terrorizmussal kapcsolatos cselekményekre, a kiskorúak megerőszkolásáért valamint a különös kegyetlenséggel elkövetett emberölésért tartották fenn. A halálbüntetést életfogytig tartó szabadságvesztés váltotta fel.

2001. június 21. és 23. között *Strasbourgban világkongresszust tartottak a halálbüntetés eltörléséről*. A kongresszuson megfogalmazták azt, hogy a halálbüntetés hatástalan és veszélyes. A találkozó célja annak kezdeményezése volt, hogy a Föld minden országában betiltsák a halálbüntetést. A kongresszus megrendezéséig 108 ország törölte el a halálbüntetést, 13 állam ezek közül csak a köztörvényes cselekmények tekintetében, 22 állam pedig nem törölte ugyan el hivatalosan, de nem alkalmazza a büntetést.²² A kongresszuson az Egyesült Államokat súlyos kritika érte, habár itt is megfogalmazták, hogy a törvényes halálban Kína a listavezető a világon, ahol 1990–1999 között évi átlagban 1800 elítéltet fosztottak meg életétől. Az sem ritka eset, hogy Kínában zárt ajtók mögötti tárgyaláson ítélnék halálra valakit. 2002-ben Kínában 1060 esetben hajtottak végre halálos ítéletet. A kínai kormány még mindig nem tűr ellenőrizetlen vallási vagy politikai tevékenységet az országban. Kínában nemcsak erőszakos bűncselekményekért ítélnék egyébként halálra, hanem például vagyoni elleni cselekmények miatt is, ami megengedhetetlen. Megjegyzendő, hogy Szinga-

18 A többség támogatná a halálbüntetés bevezetését – <http://www.jogiforum.hu/hirek/2770-2007>. február 6.

19 A csehek, magyarok, lengyelek és a litvánok többsége támogatja a halálbüntetést – <http://www.jogiforum.hu/hirek/1426-2007>. február 6.

20 A Duma a halálbüntetés mellett – <http://www.jogiforum.hu/hirek/3656-2007>. február 6.

21 A világhírű író szavait a moszkvai Eho rádióállomás sugározta. Szolzsenyicin: A halálbüntetéssel legyőzhető a terrorizmus. <http://www.jogiforum.hu/hirek/894-2007>. február 6.

22 A halálbüntetés eltörléséért tartanak világkongresszust Strasbourgban – <http://www.jogiforum.hu/hirek/745-2007>. február 6.

púr is rengeteg embert végez ki, pedig lakosság száma csak 4 millió, de lassan utoléri Kínát. Szingapúrban a kábítószercsempészeket is halállal büntetik.

Az évi mintegy 90 ítélet-végrehajtással azonban az USA is az élbolyhoz tartozik. 1971-ben 21 ország törölte el a halálbüntetést, ez a szám 1981-re 31 lett, 2001 májusáig pedig 76 ország már teljesen eltörölte a halálbüntetést.²³

A legtöbb embert tehát Kínában ítélik halálra és végzik ki. 2005-ben több embert végeztek ki, mint a világ összes országában. Ez mintegy 1770 főt takar. Több kínai jogász is úgy gondolja, hogy meg kellene szüntetni a halálbüntetés alkalmazását az erőszakmentes bűncselekmények kapcsán, ezzel könnyebben lehetne megindítani a kiadatási eljárást. *Chu Huaizhi* és *Chen Xingliang* a Pekingi Egyetem jogászprofesszorai is megerősítették, hogy több ország azért nem akar Kínával Kiadatási Egyezményt kötni, mert Kína alkalmazza a gyakorlatban a halálbüntetést. Ez az oka annak is, hogy a bűnelkövetők nagy számban külföldre távoznak. 2004-ben Kínában legalább 4000 embert végeztek ki.²⁴

Az amerikaiaknak egyébként 61%-a ellenzi a halálbüntetés megszüntetését 2001-es felmérések szerint. A *Christian Science Monitor* című lap tette közzé az adatokat korábban, amely szerint a pártolók között elsősorban férfiakat találunk, fehérbőrűeket, és főként republikánusokat. A halálbüntetést határozottan ellenzők mintegy 30%-os táborában pedig nőket, demokratákat és feketéket találunk, némileg leegyszerűsítve a statisztikát.²⁵ Maga *Bush* elnök is pártolja a legsúlyosabb büntetést, mert szerinte elrettentő hatása van. Az Egyesült Államokban az egyes államok kormányzóinak jogában áll megkegyelmezni a halálra ítéltnek. A *Bush* politikát elemzők felelevenítették, hogy *George W. Bush* korábbi texasi kormányzósága alatt szép számban utasított el valóban kegyelmi kérvényeket, ezért nevezték a halál kormányzójának.²⁶ Az Egyesült Államokban az is előfordult, hogy pszichés betegeket ítélték halálra, ami pedig nem megengedhető egyetlen állam jogrendjében sem, hiszen tetteikért nem vonhatók sehol sem felelősségre az ilyen személyek, vagyis büntethetőséget kizáró okról van szó ez esetben.²⁷

Az Egyesült Államokban a halálbüntetés támogatottsága az 1994. évi 80%-ról 63%-ra esett vissza a Gallup 2005. októberi felmérése szerint. A kivégzések száma 2005-ben 60 volt, Texas vezet a kivégzések számában. A halálbüntetést egyébként leállították 2006-ban New Jersey államban, miután egyéves moratóriumot szavazott meg a törvényhozás a halálbüntetés végrehajtására. A döntés annak eredményeként született, hogy DNS-vizsgálat segítségével több kivégzett személyről is kiderült, hogy ártatlanok voltak. New Jersey az első állam, amelyik ilyen döntést hozott. Az

23 Kemény bírálatok az USA ellen a halálbüntetés elleni konferencián – <http://www.jogiforum.hu/hirek/1361-2007>. február 6.

24 A halálbüntetés visszaszorítása megkönnyítheti a külföldre távozott kínai gyanúsítottak kiadatását – <http://www.jogiforum.hu/13142-2007>. február 6.

25 Az amerikaiak 61 százaléka a halálbüntetés mellett áll – <http://www.jogiforum.hu/hirek/1259-2007>. február 6.

26 Bush helyesli a halálbüntetést – <http://www.jogiforum.hu/hirek/7159-2007>. február 6.

27 Kivégzésre ítélt pszichés betegek az Egyesült Államokban – <http://www.jogiforum.hu/hirek/9503-2007>. február 6.

Amerikai Szövetségi Legfelsőbb Bíróság egyébként 1976-ban állította vissza a halálbüntetést. New Jersey egyike annak a 38 amerikai államnak, ahol 31 éve ismét hatályos lett e büntetési nem.²⁸

Nem vitatható, hogy vannak esetek, amikor a büntetés nem lehet más, csak halál, a vezeklés gondolata szinte parancsként követeli meg a halálbüntetést. Vagyis semmilyen más, jobb eszközünk nincsen, amely a jogrend legsúlyosabb megsértéséért elégtételt venne. Az eddigi leghíresebbek között számon tartott eset is az Egyesült Államokban történt: az amerikai egyetemista John Graham 1953-ban bebiztosította anyja életét, majd gondos előkészítés után időzített bombát csempészett annak bőröndjébe, amikor repülőútra indult. A bomba fel is robbant tíz perccel az indulást követően, 44 utas meghalt, köztük a fiú anyja is.²⁹

A britek is a halálbüntetés visszaállítását követelték a korábbi években. A közvélemény szerint ugyanis a törvények túl enyhék a gyermekeket meggyilkolókkal, molesztálókkal szemben. A lakosság mintegy 52%-a látta úgy a korábbi években, hogy be kell újra vezetni e büntetést, 35% pedig azt vallja, hogy valamennyi pedofil cselekményre vissza kellene állítani. A közvélemény szerint az ilyen személyeket nem lehet megváltoztatni és adataikat is nyilvánosságra kellene hozni, hogy azokat a kisgyermekes szülők megismerhessék.³⁰

A német alkotmány 102. paragrafusa rendelkezik a halálbüntetés eltörléséről, amellyel a jogászok túlnyomó többsége egyetért. A történelmi háttér az ő esetükben könnyen érthető: a nácizmus évei³¹ alatt a népbíróságok hallatlan számban alkalmazták igazságtalanul a halálbüntetést, körülbelül 16 000 halálos ítéletet hoztak tárgyaláson, tehát „legálisan”, ezért a második világháborút követően a német parlament első dolga a halálbüntetés eltörlése volt. A sors fintora, hogy mindezt akkoriban a szélsőjobboldali diktatúrát képviselő politikusok pártfogolták, hiszen csak így tudták megkímélni a háborús bűnösök életét. Természetesen a nürnbergi perben több háborús bűnöst halálra ítélték. A nemzeti szocialista párt hazugságpropagandájának része volt, hogy Hitler alatt erőteljesen visszaesett a bűnözés. A büntetési tételek drasztikus szigorítása ellenére, a bűnözők éltek világukat. Hitler 1942-ben még a kiskorú zsebtolvajokra is halálbüntetést követelt, nem ritkán saját maga is beavatkozott a bírósági eljárásokba. Ennek filozófiai hátterét a háború idején keményebb eszközöket kell bevetni gondolat képezte. 1943–44-ben a bíróságok 46 cselekményért ítélték halálra valakit. Drasztikusan emelkedett a női és a gyermekbűnözés. A bűnözés emelkedésének számadatai a diktatúrában annyira kellemetlenek voltak, hogy a Harmadik Birodalom vezetői még saját titkos jelentéseiket is meghamisították. Németországban a halálbüntetés tehát nem létezik, az Alkotmány rendelkezik annak eltörléséről, de a téma

28 Leállították a halálbüntetést New Jersey államban – <http://www.jogiforum.hu/hirek/13872>

29 A jogeset Dr. Olaf Hohmann: Darf ein Staat töten? – Überlegungen anläßlich der Aktualität der Todesstrafe? Jura, Juristische Ausbildung, 22. Jahrgang, 6. 2000.[Ölhet-e az állam? Gondolatok a halálbüntetés apropóján] című tanulmányában olvasható. S. 288.

30 A halálbüntetés visszaállítását követelik a britek – <http://www.jogiforum.hu/hirek/5339-2007>. február 6.

31 További részletek olvashatóak: Michael Hepp: „Schlechte Zeiten für Verbrecher?” – oder: „Bei Adolf wäre das nicht passiert!” – [„Rossz idők a bűnözőkre?” – avagy „Adolf alatt ez nem történt volna meg!”, Die Polizei, April, 1999.90. Jahrgang, Heft 4.

továbbra is aktuális. Halálbüntetést a későbbi NDK-ban is alkalmaztak, hivatalosan aztán 1987-ben eltörölték itt is.

Az Európai Unióban egyébként nincs közös álláspont a halálbüntetés eltörléséről, ez az egyik olyan témakör, amelyben az államok a végletekig megosztottak, ehhez hasonlatos például a vallás és az államok kapcsolata az Unióban. Az EU külügyminisztereinek többsége általános tiltást szeretett volna az ENSZ számára javasolni, az Unió már 1999-ben próbálkozott egy ilyen javaslattal. Az ENSZ azonban ezt a próbálkozást a belügyekbe való beavatkozásnak minősítette.³² Az Európai Parlament állásfoglalásban követelte az egész világon a halálbüntetés eltörlését Szaddám Husszein kivégzése kapcsán. Az Unió keretében már korábban, 1998 júniusában is születtek Luxemburgban iránymutatások a halálbüntetés eltörlése tárgyában. Az Európai Parlament a bolgár ápolónőkre kiszabott líbiai ítélet kapcsán is felemelte szavát a halálbüntetés ellen.³³

Azok az államok, amelyek eltörölték a halálbüntetést, helyette a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést vagy a 40 évig tartó szabadságvesztést vezették be. Ez számít tehát a legsúlyosabb büntetésnek a halálbüntetés eltörlését követően. 1996-ban 39 államban legkevesebb 4272 embert végeztek ki, ebből csupán Kínában 3500-at, az Egyesült Államokban 45-öt.³⁴ Az Amnesty International szerint 2003-ban 1146 embert végeztek ki a világ 28 országában, 2004-ben pedig 25 országban több mint 3797 személyt. A legtöbb halálos ítéletet Kínában, USA-ban, Iránban és Vietnamban hajtották végre. A valóságban azonban sokkal nagyobb lehet a kivégzettek száma, csak Kínában a valós adatok kétszereséről lehet szó. 2003-ig egyébként 77 országban törölték el a halálbüntetést. Az Amnesty International minden évben megjelenteti a tudomására jutott adatokat. Eszerint 2003-ban 2756 halálos ítéletet hoztak a világ 63 országában és legkevesebb 1146 embert végeztek ki 28 országban. Halálos ítéleteket hajt végre Szomália, Egyiptom, Mongólia, Kuba, Pakisztán, Thaiföld és Japán is. 2003-ban az esetek 84%-át Kínában, Iránban, USA-ban és Vietnamban hajtották végre.³⁵

Egy biztos, a halálbüntetés pártolói és ellenzői még nagyon hosszú ideig nem fognak megegyezésre jutni a kérdésben. A kérdés megválaszolását nehezíti, hogy a tévedések időről-időre újra felbukkannak a legfejlettebb demokráciákban, megfelelő eljárások mellett is. Az eddigiekből megállapíthatjuk, hogy a halálbüntetés illegitim és antihumánus jellegét illetően nincs általános egyetértés, megléte vagy hiánya alapján önmagában nem vonhatunk le semmiféle következtetést egy állam demokratikus, jogállami vagy antidemokratikus voltára nézve. A jogállami demokráciának számtalan összetevője van, alapelvek, alkotmányos garanciák, bizonyos intézmények léte és azok megfelelő, szabályos működése, önmagában a kérdés egyetlen kri-

32 Nincs közös EU álláspont a halálbüntetés eltörlésének ügyében – <http://www.jogiforum.hu/hirek/8812-2007.február.6>.

33 EP: Az egész világon eltörölték a halálbüntetést – <http://www.jogiforum.hu/hirek/15416-2007.február.6>.

34 Dr. Olaf Hohmann: i.m. S.286.

35 3500-an várnak kivégzésre Amerikában – <http://www.jogiforum.hu/hirek/10440-2007.február.6>.

térium alapján nem vizsgálható, több ismérv együttes jogpolitikai elemzése szükséges. Ez tehát egy koherens rendszer, amelyből nem ragadhatunk ki egyetlen tényezőt sem önmagában.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Tanulmányok:

1. Biblia, Magyar Biblia-Tanács, 1990. Budapest
2. Cesare Beccaria: A bűnökről és a büntetésekről, (Dei delitti e delle pene, Mursia, Milano, 1973), ford. Madarász Imre, Eötvös József Könyvkiadó, 1998. Budapest
3. Michael Hepp: „Schlechte Zeiten für Verbrecher?” - oder: „Bei Adolf wäre das nicht passiert!” – [„Rossz idők a bűnözőkre?” - avagy „Adolf alatt ez nem történt volna meg!”, Die Polizei, April, 1999.90. Jahrgang, Heft 4.
4. Dr. Olaf Hohmann: Darf ein Staat töten? – Überlegungen anlässlich der Aktualität der Todesstrafe? [Ölhet-e az állam? Gondolatok a halálbüntetés apropóján] Jura, Juristische Ausbildung, 22. Jahrgang, 6. 2000.
5. Kabódi Csaba–Lőrincz József–Mezey Barna: Büntetéstani alapfogalmak, Rejtjel Kiadó, 2005. Budapest
6. Lewis Lyons: A büntetés története, Magyar Könyvklub Rt., 2005. Budapest
7. Roderich Martis: Die Funktionen der Todesstrafe - Eine kritische Analyse zur Realität der Todesstrafe in der Gegenwart – [A halálbüntetés funkciója - A halálbüntetés jelenkori realitásának kritikai elemzése] Forum Verlag Godesberg, 1991. Bonn
8. Nagy Ferenc–Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része, Korona kiadó, 1998. Budapest

Internetes források:

A <http://www.jogiforum.hu/hirek> – halálbüntetés

Jogforrás:

1. 23/1990. AB hat. (X. 31.)